

RIIGIKOHUS
*****

ÕIGUSTEABE- JA KOOLITUSOSAKOND

**Kas samasooliste paaride kooselu kuulub perekonnaelu
kaitsealasse? Näiteid kohtupraktikast**

Artikkel kohtute aastaraamatus

Karin Leichter

analüütik

Tartu

2019

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. PEREKONNAELU KAITSEALA MÄÄRATLEMINE	4
2. SAMASOOLISTE PAARIDE VAIDLUSED MAA- JA RINGKONNAKOHTUTES.	8
2.1. MITTEVARALISE KAHJU HÜVITAMINE	8
2.2. REGISTRIKANDED	10
2.3. LAPSENDAMINE	11
2.4. KOOSLULEPINGU SÕLMIMISEKS LOA ANDMINE, LEPINGU TUNNUSTAMINE	13
2.5. ELAMISLOA TAOTLEMINE	13
KOKKUVÕTTEKS	15

SISSEJUHATUS

Perekond kui grupp lähedasi inimesi tundub igaühele olevat midagi iseenesest mõistetavat, loomulikku, vaat et isegi vältimatut – igal inimesel on perekond. Kuidas aga kiiresti muutuvate sotsiaalsete normide ja õigusteadlikkuse suurenemise tingimustes perekonna mõistet määratleda?

„Eesti keele seletav sõnaraamat“ sisustab perekonna mõistet järgmiselt: perekond on abielupaar koos järglaste ja lähisugulastega, kes kuuluvad leibkonda.¹ Veel 20. sajandi esimesel poolel oli valitsev perekonnamudel registreeritud abielul põhinev perekond, kus kõigi majandusliku toimetuleku eest vastutas üksnes mees ja naise ülesanne oli hoolitseda kodu ning laste eest.² Samas tõi individualiseerumine ja soolise võrdõiguslikkuse levik kaasa perekonnamudeli mitmekesisustumise ning partnerite rolli võrdsustumise. Nii hakkas 20. sajandi teisel poolel levima abielu kõrval uus kooseluvorm: registreeritud kooselu.³ Praegu, 21. sajandil eksisteerib mitmeid eripalgelisi kooseluvorme ning kooselu on abielust keeruline eristada: koos elavad paarid on majanduslikult seotud ning neil on lapsed.

Lähtudes eelnevast ja arvestades eri huvigruppide võrdsuspõhiõigust, tundub, et perekonna defineerimisele võiks läheneda üldisemalt: perekond on inimeste grupp, kuhu kuuluvad kaks vanemat ja nende järeltulijad.⁴ Sellises laias käsituses hõlmab perekonna mõiste kooselu, registreeritud kooselu ja abielu ning seda nii eri- kui ka samasooliste paaride vahel. See on aga üksnes teoretiseering, mis viib küsimuseni, kas ka tegelikkuses on Eesti ühiskond taolise abielust ja seksuaalsest sättumusest sõltumatu perekonnamudeli aktsepteerinud. Kuna seadused peegeldavad ühiskondlikke väärtushinnanguid, siis võimaldab sellele küsimusele vastata just olemasolev õiguslik raamistik. Täpsemalt saab vaadata, kuidas on seadusandja samasooliste paaride õigusi reguleerinud ja milline on olemasoleva regulatsiooni rakendamise praktika.

Artiklis arutletakse selle üle, millisel määral ja kas üldse kuuluvad samasoolised paarid põhiseaduses⁵ (PS) sätestatud perekonnaelu kaitsealasse. Selleks on vaadeldud asjaomast Riigikohtu ja Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) praktikat. Samuti on analüüsitud 39 haldus-, maa- ja ringkonnakohtu lahendit, mis puudutavad kooseluseaduse⁶ (KooS) rakendamist eri valdkondades.

---

¹ Otsingusõna „perekond“. Eesti keele seletav sõnaraamat. Eesti Keele Sihtasutus 2009.

² K. Raid. Pereloom – traditsioonilisest mudelist valikuvõimaluste rohkuseni. – Eesti Statistika Kvartalikirj 2018, nr 2, lk 4. – https://www.stat.ee/valjaanne-2018_eesti-statistika-kvartalikirj-3-18 (02.02.2019).

³ Samas.

⁴ Sarnase definitsiooni annab ka Oxford Dictionary, lisades juurde kooselamise kriteeriumi: „Family – a group consisting of two parents and their children living together as a unit.“ Vt lähemalt <https://en.oxforddictionaries.com/definition/family>.

⁵ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.

⁶ Kooseluseadus. – RT I, 16.10.2014, 1.

1. PEREKONNAELU KAITSEALA MÄÄRATLEMINE

Nii põhiseaduses kui ka teistes seadustes puudub perekonna mõiste definitsioon. Põhiseadus kasutab termineid, nagu „perekond“ ja „perekonnaelu“, kuid ei sedasta *expressis verbis*, millised perekonnamudelid kuuluvad perekonnaelu kaitsealasse.

Perekonnaelu kaitsealasse kuuluvad eri aspektid on sätestatud PS §-des 26 ja 27.⁷ PS § 26 esimese lause kohaselt on igapähele õiguse perekonna- ja eraelu puutumatusel. See on tõrjeõigus, mis kohustab riigivõimu mitte sekkuma perekonnaellu. Sama sätte teises lauses sisaldub aga seadusreservatsioon ehk kindlaksmääratud põhjused, nagu näiteks tervise, kõlbluse ja avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitse, mis lubavad siiski seadusega või seaduse alusel eraelu riivata. PS § 27 tagab perekonnaelu kaitse ilma seadusreservatsioonita, selles on sätestatud perekonna kui õigusinstituudi garantii. Selle sättega kinnitab põhiseadus, et perekond kui õigusinstituut peab olemas olema ja püsima. Seadusandja kohustus on luua regulatsioon, mis võimaldab ja tagab perekonna kui õigusinstituudi eksisteerimise ja säilimise.⁸ Järelikult sisaldavad PS §-d 26 ja 27 erinevaid piiriklausleid ning iseküsimus on, kuidas tuleks viidatud sätteid tõlgendada.

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium (RKPK) on asjas nr [3-4-1-2-01](#) öelnud, et PS § 26 annab igapähele õiguse eeldada, et riigivõim ei sekku perekonna- ja eraellu, ent PS § 27 lg 1 annab isikule õiguse eeldada riigilt positiivset tegevust, mis aitaks tal elada täisväärtuslikku perekonnaelu. Kolleegium mõõnis, et positiivse ja negatiivse kohustuse vahele on sageli keeruline vahejoont tõmmata, kuid valis asja lahendamise aluseks § 27.⁹ Seega võib kohtupraktikast järeldada, et perekonnaelu kaitse on nende kahe põhiseaduse paragrahvi vahel jagatud ning vaidluse korral peab kohus valima, kummast perekonnaelu kaitsvast sättest lähtuda.¹⁰

Veel tuleb tähelepanu pöörata asjaolule, et PS § 27 kajastab lisaks perekonna kaitsele (lg 1) ka abikaasade (lg 2), vanemate ja laste õigusi (lg-d 3 ja 4). Selliste õigusinstituutide käsitlemine ühes paragrahvis paneb tahes-tahmata küsima, kas PS §-s 27 on perekonna mõiste seotud abielu instituudiga, mis perekonnaseaduses¹¹ (PKS) sätestatu kohaselt on mehe ja naise vaheline liit. Riigikohtu halduskolleegium on juba 2000. a asjas nr [3-3-1-16-00](#) asunud seisukohale, et PS § 27 lg 1 kaitseb riigi alusetu sekkumise eest ka mehe ja naise sellist perekondlikku kooselu, mis pole seaduses sätestatud tingimustel ja korras vormistatud.¹² Niisiis võib öelda, et abielu on üks kitsas tahk perekonnaelu laias tõlgenduses. Ka õigusteadlased on avaldanud arvamust, et abielu on midagi muud kui perekond¹³, ja sealhulgas on õiguskantsler märkinud, et abielu instituut on üks perekonnapõhiõiguse osa, mille kaudu tunnustatakse

---

⁷ Võib öelda, et tegemist on valitseva arusaamaga, mille kõrval on ka mitmeid alternatiivseid käsitusi. Näiteks on üks alternatiivne tõlgendusviis, et PS § 27 on perekonnaelu kaitsev erisäte, mis tagab perekonnaelu tervikliku kaitse, kuid § 26 on üksnes eraelule kaitset pakkuv üldsäte. Samuti on võimalik tõlgendada põhiseadust selliselt, et § 27 kaitseb vaid perekonda, kust tulevad järglased (s.o perekond, kus on mees, naine ja lapsed). Ka on võimalik öelda, et põhiseaduse tähenduses on perekond üksnes naise ja mehe vaheline kooselu ning samasooliste isikute kooselu paigutub vaid PS § 26 lg 1 sätestatud eraelu kaitse alla. Viimati esitatud alternatiivne lähenemine eiraks aga viimase aastakümne EIK praktikat.

⁸ K. Jaanimägi, L. Oja. – Ü. Madise (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud vlj. 4. täiend. vlj. Tallinn: Juura 2017, § 27, p 8 (edaspidi: PõhiSK 2017). Vt ka RKPKKo 05.03.2011, [3-4-1-2-01](#), p 14.

⁹ RKPKKo 05.03.2001, [3-4-1-2-01](#), p 14.

¹⁰ Vt ka K. Jaanimägi, L. Oja. – PõhiSK, § 26, p 16.

¹¹ Perekonnaseadus. – RT I, 09.05.2017, 29.

¹² RKHKo 19.06.2000, [3-3-1-16-00](#), p 1.

¹³ Põhiseaduse asjatundjate kogu tegevuse aruanne. Justiitsministeerium 2018. – https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/pohiseaduse_asjatundjate_kogu_tegevusaruanne_06.12.2018.pdf (02.02.2019).

perekonnaelu esinemist ning mille puhul nähakse ette õiguslik raamistik perekonnaeluga kaasnevate isiklike ja varaliste suhete reguleerimiseks.¹⁴

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium pole perekonna mõistet põhjalikult käsitlenud. 2018. a pidi kolleegium hindama kooseluseaduse rakendamisaktide andmata jätmise põhiseaduspärasust. Kolleegium võttis seisukoha pikalt diskussooni tekitanud küsimuses – kas kooseluseadus on jõustunud või mitte –, leides, et see on jõustunud.¹⁵ Perekonnaelu kaitseala käsitleti põgusalt, viidates Riigikohtu halduskolleegiumi määrusele asjas nr [3-3-1-19-17](#). Kõnealuses lahendis leidis halduskolleegium, et „perekonnaelu kaitset riigi sekkumise eest ei ole põhiseaduse tekstis seatud sõltuvusse perekonnaliikmete soost ega seksuaalsest sättumusest. Sellised kitsendused ei ole põhiseadusest leitavad ka tõlgendamise teel. Ka ei ole samasooliste isikute kooselu Eestis seadusega keelatud ega karistatav.“¹⁶ Lisaks tugines halduskolleegium EIK praktikale, mille kohaselt kuulub samasooliste isikute kooselu, kui tegemist on püsiva faktilise partnerlusega, perekonnaelu kaitsealasse.¹⁷ Perekonnapõhiõiguse kaitseala määratlemisel on viimati esitatud seisukohad ühed märkimisväärsimad, käsitledes samasooliste kooselu perekonnapõhiõiguse kontekstis.

Siinkohal võiks perekonnaelu kaitseala määratlemisel pöörata tähelepanu EIK praktikale, kuna põhiseaduses sätestatud perekonna- ja eraelu puutumatus sõnastamisel on võetud eeskujuks Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni¹⁸ (EIÕK) artikkel 8. Selle sätte esimese lõike kohaselt on igalhel õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu. Kui varem paigutus EIK praktikas samasooliste kooselu pigem eraelu kaitsealasse, siis alates 2010. a kuulub see perekonnaelu kaitse alla. EIK, võttes arvesse sotsiaalseid tendentse ning asjaolu, et mitmed konventsiooni osalisriigid on tunnustanud samasooliste paaride kooselu, leidis, et samasooliste paaride püsiv faktiline kooselu kuulub perekonnaelu kaitsealasse, nii nagu see oleks ka samas olukorras olevate erisooliste paaride puhul.¹⁹

Seejuures tõlgendab EIK perekonnaelu mõistet avaralt, öeldes, et perekond hõlmab nii abielul põhinevaid suhteid kui ka teisi faktilisi perekondlikke sidemeid, kus osapooled elavad koos abielu väliselt või on demonstreerinud, et suhe on püsiv.²⁰ EIK hinnangul sõltub perekonnaelu olemasolu tuvastamine asjaolust, kas inimeste vahel on ka tegelikkuses lähedased ja isiklikud suhted.²¹ Olukorras, kui paar pole kooselu registreerinud, lähtub EIK perekondlike suhete hindamisel lisaks kooselu tuvastamisele sellest, kui kaua on suhe kestnud ning kas paar on näidanud oma pühendumust üksteisele.²² Kusjuures, kui paar siiski ei ela koos, ei tähenda see, et suhe pole püsiv – see ei sõltu koos elamisest. EIK põhjendab taolist lähenemist järgmiselt: praeguses globaliseerunud maailmas elavad nii abielus kui ka registreeritud kooselus paarid teatud perioodidel kaugsuhtes, resideerudes tööga seotud või muudel põhjustel eri riikides. See asjaolu ei mõjuta suhte püsivust ning vajadust kaitsta perekonnaelu.²³ Eeltoodud seisukoht kehtib nii eri- kui ka samasooliste paaride kohta.

---

¹⁴ Õiguskantsleri märgukiri, 23.05.2011, nr 6-8/110661/1102390. – https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/õiguskantsleri_margukiri_samasooliste_isikute_peresuhe.pdf (02.02.2019).

¹⁵ RKPJKm 10.04.2018, [5-17-42/9](#), p 32.

¹⁶ RKHKm 27.06.2017, [3-3-1-19-17](#), p 16. Vt ka EIKo 68453/13, Pajić vs. Horvaatia.

¹⁷ Samas, p 17.

¹⁸ Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.

¹⁹ EIKo 30141/04, Schalk ja Kopf vs. Austria, §-d 92–95.

²⁰ EIKo 18535/91, Kroon jt vs. Madalmaad, § 30.

²¹ EIKo 25358/12, Paradiso ja Campanelli vs. Itaalia, § 140; EIKo 25702/93, K. ja T. vs. Soome, § 150.

²² EIKo 21830/93, X, Y ja Z vs. Ühendkuningriigid, § 36.

²³ EIKo 18766/11 ja 36030/11, Oliari jt vs. Itaalia, § 169; EIKo 29381/09 ja 32684/09, Vallianatos jt vs. Kreeka, § 92.

Üks fundamentaalseid elemente perekonnaelus on lapse ja tema vanemate vaheline suhtlus. EIK praktikas on senimaani öeldud erisooliste paaride kohta, et kui laps sünnib abielus olevate vanemate perekonda, kuulub ta *ipso jure* perekonnaelu kaitsealasse.²⁴ Abielu väliselt sündinud laste ja nende vanemate õigussuhete eristamine abielus tekkinud perekonnaõiguslikest suhetest peab toimuma väga kaalukatel põhjustel. Näiteks traditsioonilise perekonna kaitse, millel puudub ühene definitsioon, ei pruugi olla seaduslik eesmärk piirangute kehtestamisel. Õigust perekonnaelu austamisele on rikutud, kui lapse isal on abieluvälises suhtes saadud lapse osas vähem õigusi, kui oleks isal, kes saab lapse abielulises suhtes.²⁵ Samuti on tuvastatud konventsiooni rikkumine, kui abielu väliselt sündinud lapsel on vähem õigusi kui võrreldes abielus sündinud lapsega, eriti kui esimene neist jäetakse sellel põhjusel ilma pärimisõigusest.²⁶

Täiendavalt tuleks vaadata, millises staatuses on samasoolised paarid, kellel on lapsed. Samamoodi, nagu kuulub EIÕK perekonnaelu kaitsealasse samasooliste paaride kooselu, kuuluvad sellesse kaitsealasse nende lapsed. Kuna samasoolised paarid ei saa lapsi loomulikult, tekib olukord, kus üks osapool on lapse bioloogiline vanem, teine aga lihtsalt lapse bioloogilise vanema kooselupartner. EIK on võtnud seisukoha, et perekonnaelu kaitse laieneb ka perekonnamudelile, kus samasooline paar kasvatab last, kelle üks partneritest on saanud kunstliku viljastamise abil.²⁷ Mis puudutab adopteerimise võimaldamist, siis pole riikidel kohustust kohelda abielus erisooliste paare ja abielus mitteolevaid samasooliste paare võrdselt.²⁸ Kui aga riigid on võimaldanud adopteerimist kooselavatele paaridele, siis peab see olema võimalik nii eri- kui ka samasoolistel paaridel.²⁹

Samas on EIK märkinud, et EIÕK artikkel 8 ei kätke iseenesest õigust luua perekond või õigust adopteerida.³⁰ Teisisõnu, õigus perekonnaelu austamisele eeldab perekonna või potentsiaalse suhte³¹ olemasolu, selle kaitseala ei laiene nende juhtudele, kus isikutel on alles soov hakata perekonda looma. Kokkuvõttes on riikidele antud kaalutlusruum samasooliste isikute õiguste reguleerimisel, sealhulgas otsustamisel, kas lubada samasoolistel isikutel kooselu registreerida või abielluda ja kas tunnustada välismaal sõlmitud kooselu või abielu. See kaalutlusruum on kitsas, kui küsimuse all on isikute erinev kohtlemine tulenevalt nende soost või seksuaalsest orientatsioonist.³² Arvestades, et Euroopa riigid annavad samasoolistele paaridele üha rohkem õigusi perekonnaelu kaitselas, tuleb nende paaride õiguslik tunnustamine vähemalt mingil moel tagada. EIK on rõhutanud, et vähemusgruppide õiguste reguleerimisel tuleb vältida õiguslikku vaakumit, mis ei võta arvesse sotsiaalset reaalsust ning milles samasoolised paarid peavad iga päev tegelema sellisest olukorrast tulenevate probleemidega.³³ Seejuures ei piisa samasooliste paaride perekonnaelu kaitse kohustuse täitmiseks vaid tsiviilõiguslike lepingute sõlmimise võimaldamisest: need lepingud ei kata põhilisi vajadusi, mis ühel püsivas suhtes oleval paaril

---

²⁴ EIKo 10730/84, *Berrehab vs. Madalmaad*, § 21.

²⁵ EIKo 30943/96, *Sahin vs. Saksamaa*, § 94.

²⁶ EIKo 34406/97, *Mazurek vs. Prantsusmaa*, § 54. Rikkumine tuvastati EIÕK esimese protokolliga artikkel 1 ja EIÕK artikkel 14 osas (koostoimes). Otsusele kirjutasid eriarvamuse kohtunikud Loucaides ja Tulkens, kelle hinnangul oleks EIK pidanud võtma seisukoha ka artikkel 8 osas. Samas avaldasid eriarvamusele jäänud kohtunikud lootust, et selle otsusega tunnistatakse põhimõtet, mille kohaselt on kõik lapsed võrdsed, sõltumata nende päritolust.

²⁷ EIKo 25951/07, *Gas ja Dubois vs. Prantsusmaa*.

²⁸ *Samas*, § 68.

²⁹ EIKo 19010/07, *X. jt vs. Austria*, §-d 140 ja 151.

³⁰ EIKo 25358/12, *Paradiso ja Campanelli vs. Itaalia*, § 141.

³¹ Näiteks vanema ja lapse vaheline suhe, isegi kui aastaid hiljem selgub, et tegemist pole lapse bioloogilise vanemaga; suhe, mis areneb seadusliku adopteerimise baasil; suhe lapse ja tema isa vahel, kui laps on sündinud abieluvälises suhtes jne, vt lähemalt EIKo 25358/12, *Paradiso ja Campanelli vs. Itaalia*, § 141.

³² EIKo 68453/13, *Pajić vs. Horvaatia* § 59.

³³ EIKo 6431/12, 26742/12, 44057/12 ja 60088/12, *Orlandi jt vs. Itaalia*, §-d 209–210.

on, nagu näiteks vastastikuste õiguste ja kohustuste, sealhulgas moraalse ja materiaalse toe reguleerimine.³⁴

---

³⁴ EIKo 18766/11 ja 36030/11, Oliari jt vs. Itaalia, § 169.

2. SAMASOOLISTE PAARIDE VAIDLUSED MAA- JA RINGKONNAKOHTUTES³⁵

Eespool sai vaadeldud, kuhu asetuvad samasoolised paarid põhiseaduse ja Eestile siduva EIÕK kontekstis. Milline aga on samasooliste paaride juriidiline hetkeseis Eestis? Sellest annavad hea ülevaate taotlused ja kaebused, mida need paarid on oma õiguste kaitseks kohtusse esitanud. Peamised vaidlused on kerkinud 1. jaanuaril 2016. a jõustunud kooseluseaduse pinnalt, mille rakendamisseadus on seni vastu võtmata. Nimetatud seadus võimaldab kahel eri või samast soost füüsilisel isikul, kellest vähemalt ühe elukoht on Eestis, sõlmida kooselulepingu. Juba 2015. a, st enne seaduse jõustumist, ütles tolleaegne Notarite Koja esimees, et kooselulepingu sõlmimine kätkeb endas mitmeid ohte. Ta tõi põhiliste murekohtadena esile neli teemat: võimalikud topeltkooselud, partneri tehingute ja võlgade nähtamatuks jäämine, kooselu seadusjärgse lõpetamise võimatus ning pärimisõiguse puudumine.³⁶ See ennustus on osaliselt täide läinud.

Kohtupraktikast nähtub, et probleemid, millega kohtusse pöörduakse, on tsiviilasjades seotud registrikannete tegemise, lapsendamise ja kooselulepingu tunnustamise, lõpetamise või selle sõlmimiseks loa saamisega. Haldusajades on samuti taotlusi registrikannete tegemiseks, kuid lisanduvad elamisloa taotlemise ja mittevaralise kahju hüvitamise küsimused. Võib täheldada, et need teemad kajastuvad mõneti artikli esimeses punktis käsitletud EIK praktikas. Seejuures on Riigikohtusse jõudnud vaid neli samasoolisi paare puudutavat kaebust, millest üks rahuldati osaliselt,³⁷ üks jäeti läbi vaatamata³⁸ ja kaks on antud lahendada üldkogule.³⁹ Järelikult on valdav osa kaebusi lahendatud haldus-, maa- või ringkonnakohtus.

Järgnevalt annan ülevaate samasooliste paaride kooseluseadust käsitlevate kaebuste sisust ja sellest, millised on olnud kohtute seisukohad nende vaidluste lahendamisel.

2.1. MITTEVARALISE KAHJU HÜVITAMINE

Mittevaralise kahju hüvitamise taotlusi on kohtud lahendanud neljas asjas.⁴⁰ Need on seotud riigivastutuse seaduse⁴¹ (RVastS) § 14 lg-ga 1, mis sätestab õiguse nõuda õigustloova aktiga või selle andmata jätmisega tekitatud kahju hüvitamist. Kaebajad on taotlenud kohtult kooseluseaduse rakendusaktide vastu võtmata jätmisega, s.o riigi tegevusetusega tekitatud mittevaralise kahju hüvitamist. Kaebajate hinnangul on kooselulepingu alusel sõlmitud kooselu abieluga analoogne perekonnaõiguslik institutsioon ja kuulub PS §-s 26 ja EIÕK artiklis 8 sätestatud perekonna- ja eraelu kaitse alla. Kooseluseadus annab samast soost isikutele õiguse registreerida perekond, kuid teeb seda selliselt, et need isikud ei saa realiseerida neile seadusega antud õigusi. Erisoolistel paaridel on kooselulepingu sõlmimisele alternatiivselt võimalik sõlmida abielu, samast soost isikutel see võimalus puudub. Seega leiavad kaebajad, et riik ei kohtle neid võrdselt erisooliste paaridega. Samuti ei ole kaebajate hinnangul seadusandja rakendanud piisavaid õiguslikke meetmeid samasooliste isikute õigusliku olukorra ja varaliste õigussuhete reguleerimiseks. Vastu võetud õigusaktid on pigem näilikud, elus neid rakendada

³⁵ Valdav osa selle alateema allikmaterjale on tehtud kinniseks kuulutatud menetluses. Igakülgse andmekaitse eesmärgil on jäetud konkreetsele kohtuasja numbrile ja asja lahendanud kohtule viitamata. Viidatud on vaid nendele lahenditele, mis on avalikult kättesaadavad.

³⁶ Notarid: kooselulepingu sõlmimine kätkeb mitmeid ohte, 30.12.2015. – <https://www.notar.ee/29045> (27.02.2019).

³⁷ RKHKm 27.06.2017, [3-3-1-19-17](#). Riigikohus rahuldab osaliselt Politsei- ja Piirivalveameti kaebuse, kaebaja taotlus elamisloa saamiseks jäi rahuldamata.

³⁸ RKPJKm 10.04.2018, [5-17-42/9](#).

³⁹ RKPJKm 18.01.2019, [5-18-5/12](#).

⁴⁰ Nendest kaks on mittevaralise kahju hüvitamise taotlused ning kaks elamisloa taotlused koos mittevaralise kahju hüvitamisega.

⁴¹ Riigivastutuse seadus. – RT I, 17.12.2015, 76.

ei saa, seega püsib põhiseadusvastane ja inimõigusi rikkuv olukord. Kaebajad on esitanud loetelu toimingutest, mida rakendusaktide puudumise tõttu pole võimalik teha:

- teha rahvastikuregistri kanne, mistõttu ei saa ka lapsendamisel hooldusõigust registrisse kanda;
- võtta kooselulepingu alusel partneri perekonnanime;
- olla partneri seadusjärgsete pärijate ringis;
- ühisomandisse asju soetada;
- otsustada partneri ravikäigu üle;
- lõpetada kooselu kooseluseaduses sätestatud alustel;
- partneri surma korral saada seaduses sätestatud alustel toitjakaotuspensioni ja matusetootust;
- saada kätte partneri surnukeha ning otsustada tema hauakoha valimise, mulda sängitamise jms protseduuride üle;
- töövõime kaotamisel nõuda partnerilt ülalpidamist;
- olla kindel, et partner ei sõlmi lugematus koguses teisi kooselulepinguid, mis looks uusi varasuhteid ja võiks kahjustada kaebaja ja ka võlausaldajate huve.

Need on vaid mõned näited kaebustes esitatud aspektidest. Nõutud hüvitise suuruseks on märgitud 10 000 eurot või kohtu poolt õiglaseks peetud määr.

Kohtud on mittevaralise kahju hüvitamise taotlusi lahendades lähtunud RVastS § 14 lg-s 1 sätestatud eeldustest: õigustloova akti andmata jätmisega tekitatud kahju hüvitatakse juhul, kui kahju põhjustati avaliku võimu kandja kohustuste olulise rikkumisega, rikutud kohustuse aluseks olev norm on otsekohaldatav ning isik kuulub õigustloova akti või selle andmata jätmise tõttu eriliselt kannatanud isikute rühma. Need eeldused loeti täidetuks kahes haldusasjas, kusjuures ühel juhul ei peetud rahalise hüvitise määramist põhjendatuks, kuid teisel juhul mõisteti välja hüvitis summas 1500 eurot. Teises kahes asjas, kus halduskohus eeldusi täidetuks ei pidanud, märgiti, et kohus ei saa abstraktselt kontrollida, kas rakendusaktide vastu võtmata jätmine on põhiseadusvastane. Samuti ei kuulunud kaebajad kohtu hinnangul eriliselt kannatanud isikute rühma, mis on üks RVastS §-s 14 sätestatud eeldustest. Mitmeid kaebaja märgitud toimingupiiranguid ei lahendaks ka kooseluseaduse rakendusaktide vastuvõtmine. Veel selgitati, et mitut piirangut on võimalik ületada olemasolevate õigusaktide alusel. Nii saab teha tahteavaldused isiku surma puhuks testamendi või pärimislepingu vormis; võlaõigusseaduse⁴² § 767 võimaldab otsustusvõimetu patsiendi omasteks lugeda ka muid patsiendile lähedasi isikuid; kooseluseadus reguleerib registreeritud elukaaslase ülalpidamise kohustuse ja järjestuse jne.

Eeltoodud neli kaebust jõudsid ringkonnakohtusse, kus need jäeti mittevaralise kahju hüvitamise osas rahuldamata, sh tühistati 1500-eurone rahaline hüvitis. Ringkonnakohtud lähtusid Riigikohtu lahendist asjas nr 5-17-42, mille p 39 kohaselt tuleb kahju hüvitamise nõude rahuldamise eeldusena selgitada välja, millisest sättest tuleneb kohustus võtta vastu õigustloov akt ja mis on kohustuse sisu. Samuti on kahju hüvitamise eelduseks, et kohus tuvastab kaebaja subjektiivse õiguse rikkumise.⁴³ Sisuliselt tuleb tuvastada, milliste eluliste asjaolude osas

⁴² Võlaõigusseadus. – RT I, 20.02.2019, 8.

⁴³ RKPJKm 10.04.2018, [5-17-42/9](#), p 39.

puudub vajalik normistik, ning kaebaja peab tooma esile need olukorrad, kus tal on esinenud reaalne takistus mõnd toimingut teha.

2.2. REGISTRIKANDED

Samasoolistel paaridel on olnud probleeme nii rahvastiku- kui ka kinnistusregistri kannete tegemisel. Halduskohus lahendas vaidlust asjas, kus perekonnaseisuamet keeldus kandmast üht kooselupartnerit lapsevanemana rahvastikuregistrisse. Nimelt oli maakohus rahuldanud kooselulepingu sõlminud paari lapsendamisavalduse. Seejuures märkis maakohus otsuse resolutsioonis, et rahvastikuregistrisse kantakse hooldusõiguslik vanem alles pärast kooseluseaduse rakendusaktide jõustumist. Perekonnaseisuamet ja hiljem ka Siseministerium lähtusid maakohtu otsusest ning selgitasid lisaks, et kande tegemiseks puudub õiguslik alus. Halduskohus leidis, et selline lähenemine on õigusvastane. Kui kooseluseadus võimaldab kooselulepingu sõlminud paaridel lapsendada, siis ei saa üksnes see, et registrikande tegemine on takistatud, olla aluseks kohelda kooselulepingu sõlminud paare teisiti kui abielu sõlminud paare. Veel lisas kohus, et olukorras, kus rahvastikuregister eeldab kande tegemisel „ema“ või „isa“ määratlemist, peab rahvastikuregister tegema samasooliste paaride puhul lihtsalt sellise lapsevanema kande, mis neil hetkel tehniliselt võimalik on. Ka maakohus on märkinud, et ükski kehtiv seadus ei sea takistusi lapse kahe samasoolise vanema rahvastikuregistrisse kandmiseks. Maakohus kohustas vastavat registrikannet tegema kuues asjas.

Rahvastikuregistri kande tegemisest on keeldutud ka põhjusel, et Eesti Vabariigis ei tunnustata samasooliste isikute vahel sõlmitud abielusid. Täpsemalt keeldus maavalitsus registrisse kandmast välisriigis sõlmitud abielu ning halduskohus jõudis seisukohale, et see keeldumine oli õiguspärane. Kohus selgitas, et kuna Eestis on seadusandja selge sõnaga samasooliste isikute abielud välistanud, on õigus ka keelduda teises riigis sõlmitud samasooliste isikute abielu tunnustamisest. Üksnes välisriigi õiguse kohaldamise tulemus oleks vastuolus Eesti õiguse oluliste põhimõtetega. Nii kaebaja kui ka vastustaja leidsid oma argumentides tuge EIK lahendist *Schalk ja Kopf vs. Austria*. Sellele lahendile⁴⁴ viitas samuti halduskohus, jõudes järeldusele, et EIÕK ei kohusta Euroopa Nõukogu liikmesriike võimaldama samasoolistel paaridel abielluda ning nende perekonna- ja eraelu kaitseb piisavalt võimalus koos elada (sh perekonnaga taasühineda), abieluga sarnaseid õigusi kasutada ja oma kooselu muul viisil ametlikult registreerida. Halduskohtu hinnangul ei kuulu samast soost isikute abielu põhiseaduse kaitsealasse ning nende abielu tunnustamata jätmine ei ole põhiseadusvastane. Kohus lisas, et abielu tunnustamata jätmine või selle kohta Eesti rahvastikuregistrisse kande tegemata jätmine ei takista kaebaja perekonna- ja eraelu.

Ringkonnakohus leidis, et halduskohtu viidatud EIK lahendite seisukohad pole sellele vaidlusele ülekantavad, tühistas halduskohtu otsuse ja rahuldab kaebuse. Ringkonnakohus märkis, et välisriigis sõlmitud samasooliste isikute abielu⁴⁵ Eestis tunnustamisest keeldumiseks ja sellega seoses vastavate andmete rahvastikuregistrisse kandmisest keeldumiseks ei piisa rahvusvahelise eraõiguse seadusest⁴⁶ (REÕS) tulenevalt ainuüksi sellest, et Eesti õiguse kohaselt on abielu võimalik sõlmida üksnes mehe ja naise vahel ning samast soost isikute sõlmitud abielu on tühine. Välisriigi õiguse kohaldamisest keeldumiseks peaks välisriigi õiguse kohaldamise tagajärg, mitte aga välisriigi õigus ise, olema vastuolus Eesti avaliku korraga. Kohus lisas, et seadusandjal on küll valikuvõimalus, kas lubada samast soost isikutel Eesti

⁴⁴ EIKo 30141/04, *Schalk ja Kopf vs. Austria* § 110. Lisaks viitas maakohus lahendite EIKo 36030/11, *Oliari jt vs. Itaalia*, §-dele 191–192 ja EIKo 37359/09, *Hämäläinen vs. Soome*, §-le 71.

⁴⁵ See välisriigis sõlmitud abielu peab vastama abielu sõlmimise riigis kehtivale korrale ja sisuliste eelduste poolest mõlema abikaasa elukohariigi õigusele.

⁴⁶ Rahvusvahelise eraõiguse seadus. – RT I, 26.06.2017, 31. Täpsemalt selle §-d 7, § 55 lg 2, § 56 lg 1, § 57 lg 1 ja § 60 lg 3.

õiguse järgi sõlmida abielu või muu registreeritud partnerlussuhe (nt kooseluleping), kuid see ei tähenda, et seadusandja poolt kõrvale jäetud valikuvõimalused oleksid automaatselt vastuolus Eesti avaliku korraga REÕS § 7 tähenduses. Kohus pidas vajalikuks täiendavalt rõhutada, et välisriigis sõlmitud abielu tunnustamisega ei muutu kõnealune õigussuhe Eesti õiguse kohaselt sõlmitud abieluks. Veel tugines kohus isikuandmete kaitse seadusele⁴⁷, mille § 21 lg 1 ja § 24 p 3 kohaselt on isikul õigus nõuda, et rahvastikuregistris kajastataks tema perekonnaseisu andmeid õigesti.⁴⁸

Kinnistusraamatusse kande tegemisel leidis kohtunikuabi, et kooselulepingus valitud varasuhet ei saanud kanda vararegistrisse (konkreetsel juhul kinnistusraamatusse), kuna polnud selge, millisel õiguslikul alusel tuleb see kande teha. Selles asjas soovis kinnistu ostja, tuginedes kooselulepingule, et kinnistusraamatusse kantaks ühisomanikud. Maakohus selgitas aga määruses, et varasuhe on kooselulepingu oluline osa, milleta ei saa kooselulepingut sõlmituks lugeda. Seadusandja on KooS § 16 lg 1 regulatsiooniga soovinud reguleerida kooselu kestel omandatud vara kuulumise. Sõltuvalt kooselulepingu sõlminud isikute soovist võib varasuhteks olla kas varaühisus, vara juurdekasvu tasaarvestus või lahusvara (PKS 1. osa 4. peatüki 2. jagu). Viitega perekonnaseadusele annab kooseluseadus aluse ka kooselulepingu alusel varaühisuse valinud isikute poolt kooselulepingu kehtivuse ajal omandatud vara osas ühisomandi tekkeks. Kuna avaldajad olid esitanud nõutavad dokumendid ja muid takistusi ei olnud, oli kohtu hinnangul kande tegemine võimalik.

Registrikannete alla paigutub ka kooselulepingu lõpetamine. Maakohtus oli lahendamisel hagi, mille pooled iseenesest ei vaielnud kooselulepingu lõpetamise üle, kuid notari juures ei õnnestunud neil kooselu lõpetada registrikannete tegemise võimatuse tõttu. Mõlemad pooled kinnitasid kohtule, et nende kooselu on lõppenud ning nad ei näe võimalust seda taastada. Kohtu hinnangul olid kooselulepingu lõpetamise eeldused täidetud ja hagi rahuldati.

2.3. LAPSENDAMINE

Samasooliste paaride lapsendamisavaldusi on kohtud lahendanud 19 asjas: nendest 17 maakohtus ja kaks ringkonnakohtus.⁴⁹ Kooseluseaduse § 16 lg 3 sedastab registreeritud elukaaslasele lapsendamisvõimaluse kahel juhul. Esiteks, kui lapse bioloogiline vanem on teine registreeritud elukaaslane (p 1). Teiseks, lapsendada võib lapse, kelle vanem oli teine registreeritud elukaaslane enne kooselulepingu sõlmimist (p 2). Viimane võimalus on ette nähtud lapse huvide paremaks tagamiseks, kuna samast soost või teisest soost partneriga koos elav isik saab lapse ka üksinda lapsendada.⁵⁰ Lapsendamise protseduuri osas ei sätesta kooseluseadus erireegleid, vaid kohaldub perekonnaseaduse üldregulatsioon. Seega võimaldatakse lapsendamist üksnes siis, kui see on lapse huvides vajalik ning on alust arvata, et lapsendaja ja lapse vahel tekib vanema ja lapse suhe (PKS § 147 lg 1). Sama sätte järgi arvestatakse lapsendajat valides tema isikuomadusi, suhteid lapsendatavaga, varalist seisundit ja võimet täita lapsendamissuhtest tulenevaid kohustusi, samuti lapse vanemate eeldatavat tahet. Otsustamisel arvestatakse võimaluse korral ka lapse üleskasvamise järjepidevuse vajadust ning tema rahvuslikku, usulist, kultuurilist ja keelelist päritolu. Samas on lapsendamine keelatud, kui selle vastu räägivad lapsendaja laste või lapsendatava kaalukad

⁴⁷ Isikuandmete kaitse seadus. – RT I, 06.01.2016, 10.

⁴⁸ Tallinna Ringkonnakohtu 24. novembri 2016. a otsus haldusajajas [3-15-2355/24](#).

⁴⁹ Nende hulgas on üks lahend, kus lapsendamistaotlus võeti tagasi.

⁵⁰ Kooseluseaduse eelnõu seletuskiri (650 SE, Riigikogu XII koosseis), lk 21. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ea84e71c-291a-4c91-88b0-bd64af650d21/Kooseluseadus> (27.02.2019).

huvid või kui on põhjendatud kahtlus, et lapsendaja lapsed kahjustavad lapsendatava huve (PKS § 147 lg 2).

Maakohtud leidsid pärast lapsendaja ära kuulamist kokku 14 asjas, et lapsele on parim kasvukeskkond just see pere, kus ta kasvab, ning on lapse huvides, kui registreeritud kooselupartner ta lapsendab. Nendes asjades tuvastas kohus, et registreeritud partner on lapsendamiseks sobiv: ta mõistab lapsendamise seonduvaid kohustusi ja õiguslikke tagajärgi, tal on olemas lapsendamiseks vajalikud isikuomadused ja vajalik varaline kindlustatus ning et ta on lapse vanemaga perekonnana koos elanud juba aastaid.⁵¹ Samuti hinnati positiivselt lapse kasvatamiseks ja arenemiseks loodud tingimusi ning lapse ja lapsendaja vahelist sidet. Veel võeti arvesse esile nii lapsendaja kui ka lapse tervislikku seisundit, sh teatist psüühilise tervise kohta, pereuuringu tulemusi, Sotsiaalkindlustusameti arvamust ning ka seda, kas lapsendajat on kriminaalkorras karistatud.

Lapsendamise motiivid on seotud eelkõige lapsele ja elukaaslasele kindlustunde pakkumisega. Sageli on kooselupartnerid kasvanud lapsi nende sünnist saati ning soovivad, et neid tunnustataks samuti lapsevanematena. Kui aga vaadata, millised õigused kooselupartnerile lapsendamisel laienevad, siis on kohtud leidnud, et lapsendamisel on vanematel laste suhtes ühine hooldus- ja esindusõigus. Siinkohal on kohtud lähtunud võrdse kohtlemise põhimõttest – abielus olevatel vanematel on oma lapse suhtes ühine hooldusõigus (mille korral on ka ühine esindusõigus).

Lapsendamisavaldus jäeti rahuldamata kahes asjas. Nendes asjades leidis kohus, et lapsendamissoovis polnud välja toodud, kuidas lapsendamine oleks just lapse huvides. Kohtu hinnangul ei muuda lapsendamistoimingu läbiviimine otseselt lapsendaja ja lapse igapäevaelu. Ka pärast lapsendamist toimitaks edasi samasuguse kooslusena nagu siiani. Asjaolu, et lapsendamisel saaks lapsendaja olla lapse emaga võrdne lapsevanem, on pigem lapsendaja huvides. Kohus leidis, et sellist isiklikku huvi ei saa üle kanda lapse huviks. Lapse huvi saab olla turvaline, armastav, stabiilne kodu ja elukeskkond, igapäevane hoolitsus ja ülalpidamine. Samas ei veennud lapsendaja kohut, et ta esindab ainult seda huvi. Kohus märkis, et inimene on kasvatus, õppimise ja sotsialiseerumise tulemus ja mitte looduse vili. Lapsel on huvi ja õigus saada kõike, mida loodus on talle andnud. Samasooliste lapsevanemate puhul ei saa laps valida loomuõigusest tulenevat ja peab leppima oma bioloogilise vanema valikuga – samasoolisel vanemal on õigus rääkida võrdsetel alustel kaasa bioloogilise emaga. Kohtu hinnangul pole kahe samast soost vanema täielikku võrdsust olemas, kuna ainult naisel, kes on lapse sünnitanud, on ema emotsionaalne side oma lapsega. Lapse huvides on vajalik keskenduda lapse inimeseks kujunemise tulemusele ja mitte lapse hetkeseisundile. Ka koolikiusamise aspekti silmas pidades ei tohiks täiskasvanud mõelda ainult iseendale. Kohus rõhutas, et oluline on ka lapse arvamuse ärakuulamine.

Apellatsioonimenetluses nende seisukohtadega ei nõustunud. Ringkonnakohtu hinnangul ei tähenda pelgalt kooselulepingu olemasolu, et lapse heaolu on tagatud – see leping ei anna vanemlikke õigusi. Ringkonnakohtu hinnangul on lapsendamine lapse huvides. Nimelt, lapsendamine muudab lapsega seotud asjaajamise lapsendajale lihtsamaks, nt saab partner esindada last raviasutuses või lasteaias. Samuti on lapse huvides kiirem ja efektiivsem asjaajamine, eriti kui teatud olukordades ei saa lapse ema last esindada (töölähetus, raske haigus või õnnetus). Sellises olukorras on oluline tagada, et last puudutava olulise otsustuse saaks teha teine vanem. Asjaolu, et lapsendamine avaldaja ja lapse igapäevaelu ei muuda, ei anna alust asuda seisukohale, et lapsendamine ei ole lapse huvides. Vastupidi, see annab kinnitust, et lapsendamine on lapse huvides, kuna faktiliselt on juba tegemist vanemliku suhtega. Ka on kahe vanema puhul tagatud suurem kindlus- ja turvatunne. Koolikiusamise kohta märkis kohus,

---

⁵¹ Enne lapsendamisavalduse esitamist oli partnerite kooselu kestnud 2–11 aastat.

et seda võib esineda olenemata sellest, kas lapsendamisavaldus rahuldatakse või mitte, ja seda võivad põhjustada ka väga mitmed muud asjaolud kui samast soost vanemad. Eelnevast tulenevalt tühistati mõlemad maakohtu otsused ja lapsendamisavaldused rahuldati.

2.4. KOOSLULEPINGU SÕLMIMISEKS LOA ANDMINE, LEPINGU TUNNUSTAMINE

Maakohtusse pöördus Ukraina kodanik, kes soovis saada kohtult nõusolekut kooselulepingu sõlmimiseks ilma abieluvõimetõendita. Seejuures soovis ta sõlmida kooselulepingu Eesti kodanikuga. Abieluvõimetõendiga kinnitatakse, et isikul puuduvad takistused abielu sõlmimiseks tema elukoha- või kodakondsusriigi õiguse järgi. Selle tõendi väljastab abielluja elukoha- või kodakondsusriik. Perekonnaseisutoimingute seaduse⁵² (PKST) § 39 lg 5 kohaselt võib kohus anda välisriigi kodanikule loa sõlmida abielu ilma abieluvõimetõendita. Seda juhtudel, kui välisriigi kodaniku elukoht on välisriigis või ta on elanud Eestis alla kuue kuu vahetult enne abiellumisavalduse esitamist ja ta ei saa mõjuval põhjusel tõendit esitada. Maakohus leidis, et kuigi viidatud seaduse sõnastust ei ole pärast kooseluseaduse jõustumist muudetud, tuleb kooselulepingut sõlmida soovivaid isikuid kohelda samadel alustel. Seega, pärast tõendite hindamist andis kohus kolmanda riigi kodanikule loa sõlmida kooseluleping ilma abieluvõimetõendita.⁵³

Maakohus andis loa kooselulepingu sõlmimiseks ilma abieluvõimetõendita ka Iisraeli kodanikule, kes soovis sõlmida kooselulepingu Leedu kodanikuga. Leedu kodanikul oli Eesti Vabariigis elamise õigus ja elukoht. Samuti oli Leedu Vabariik talle väljastanud abieluvõimetõendi. Kohus kuulas Iisraeli kodaniku ära ja leidis, et takistusi abiellumiseks tal polnud. Sarnaselt eespool märgitud maakohtu otsusega ja vaatamata PKTS § 39 lg 5 sõnastusele leidis kohus järgmist: kooselulepingut sõlmida soovivate isikute sooviavaldusi nimetatud tõendite saamiseks ei saa käsitada teisiti kui taotlust anda luba abieluvõimetõendita abiellumiseks.⁵⁴

Lisaks on maakohtusse pöördutud sooviga, et tunnustataks Prantsuse Vabariigi Eesti saatkonnas sõlmitud kooselulepingut. Avaldaja pidas seda vajalikuks, leides, et vaid selliselt on täidetud KooS § 15 lg 2 eeldused ning ta saab lapsendada oma kooselupartneri lapse. Kohus ei pidanud seda vajalikuks ja keeldus avaldust menetlusse võtmast. Kohus selgitas, et kuna puuduvad nii kooselulepingut puudutavad rakendussätted kui ka tunnustamist võimaldavad alused, siis ei ole avaldus esitatud avaldaja seadusega kaitstud õiguse ega huvi kaitseks. Sellise seisukohaga nõustus ka ringkonnakohus, märkides, et välismaal registreeritud kooselu kehtimiseks ei ole vaja seda eraldi Eestis tunnustada.⁵⁵

2.5. ELAMISLOA TAOTLEMINE

Tähtajalise elamisloa andmata jätmist või selle taotluse läbivaatamata jätmist on vaidlustatud kolmel korral. Kõik need vaidlused on jõudnud ka Riigikohtusse, kaks nendest on praegu menetluses. Esimeses vaidluses taotles USA kodanik tähtajalist elamisluba välismaalaste seaduse⁵⁶ (VMS) alusel. Taotleja ja tema Eesti kodanikust abikaasa olid abiellunud Ameerika Ühendriikides ning taotleja soovis asuda elama oma Eestis elava abikaasa juurde. Politsei- ja Piirivalveameti (PPA) otsuse põhjenduste kohaselt ei ole võimalik anda elamisluba samast

⁵² Perekonnaseisutoimingute seadus. – RT I, 01.02.2019, 6.

⁵³ Harju Maakohtu 23. augusti 2016. a otsus tsiviilasjas [2-16-11965/5](#).

⁵⁴ Harju Maakohtu 26. augusti 2018. a otsus tsiviilasjas [2-18-10607/2](#), p 4.

⁵⁵ Tallinna Ringkonnakohtu 29. aprilli 2016. a otsus tsiviilasjas [2-16-2214/6](#), p 5.

⁵⁶ Välismaalaste seadus. – RT I, 29.06.2018, 76.

soost isiku juurde elama asumiseks seni, kuni Eestis ei muudeta abielu legaaldefiniitsiooni perekonnaseaduses või ei täiendata välismaalaste seadust, lubades pererände alusel elamisluba anda ka muu kooselusuhte alusel kui abielu. Halduskohus kohustas PPA-d tegema uue otsuse. Kohtu hinnangul oli kehtiva õiguse valguses taotleja elukoht abiellumise hetkel kaebajate perekonnaelu teostamiseks määrav faktiline asjaolu. Kui taotleja elukoht enne abiellumist oluaks USA, siis puuduksid PPA-l takistused elamisloa väljastamiseks (VMS § 137 lg 1). Kui taotleja elukoht oluaks abiellumise hetkel Eesti, siis tõusetunuks küsimus RÕES § 55 lg 2 ning PKS § 1 lg 1 ja § 10 lg 1 koostoimest tekkivast põhiseadusvastasusest. Kohus toonitas, et samasooliste isikute kooselu kuulub PS §-de 26 ja 27 kaitsealasse. Samuti leidis kohus, et abikaasal peaks olema õigus saada elamisluba teise abikaasa juurde elama asumiseks.

Ringkonnakohus võttis asja lahendamise juurde täiendavad tõendid ega lugenud kõnealust abielu kehtivaks. Tõenditest nähtus, et taotleja viibis abiellumise ajal USAs 90-päevalise viisiga. Kolmekuuline periood ei muuda seda riiki elukohariigiks. Seega oli taotleja elukohariik Eesti ning Eesti õiguse järgi ei ole võimalik sõlmida abielu samasooliste isikute vahel. Kaebajate abielu oleks Eestis kehtiv, kui perekonnaseaduses sisalduv tingimus, et abielu sõlmitakse mehe ja naise vahel, oleks vastuolus põhiseadusega ja tuleks seetõttu jätta kohaldamata. Kohus lisas, et põhiseaduse ja EIÕK sätted ning EIK praktika ei näe ette samasooliste isikute õigust abielluda. Riik peab samast soost isikutele tagama võimaluse soovi korral koos elada ja oma kooselu registreerida, kuid see ei pea toimuma abiellumise teel.⁵⁷ Riigikohtus jätkus vaidlus selle üle, kas ringkonnakohus kohaldas õigesti esialgset õiguskaitset.⁵⁸

Teises kahes asjas oli kolmanda riigi kodanik, st mitte Euroopa Liidu kodanik, sõlminud kooselulepingu Eesti kodanikuga. Mõlemal juhul jättis PPA rahuldamata välisriigi kodaniku taotluse asuda tähtajalise elamisloaga elama Eestisse oma kooselupartneri juurde. Põhjendustes toodi esile, et taotluse juurde lisatud kooseluleping ei ole Eesti kehtivate õigusaktide kohaselt käsitatav abielu sõlmimist kinnitava dokumendina. Halduskohus jättis mõlemad kaebused rahuldamata, kuid seda mõnevõrra erinevatel alustel. Ühes asjas märkis kohus, et kaebajal oli taotluse esitamise ja kohtumenetluse ajal kehtiv elamisluba. Samuti on kooselulepingute õiguslik staatus ebamäärane ning Riigikohus ei ole selles asjas veel seisukohta kujundanud.

Teises asjas aga sedastas kohus, et kooseluseadus võimaldab kaebajal oma kooselu registreerida ja riik ka tunnustab sellist kooselu. Samas pole kaebajal subjektiivset õigust nõuda, et registreeritud elukaaslane tuleks võrdsustada abikaasaga. Lisaks on kaebajal võimalik taotleda elamisluba mõnel teisel välismaalaste seaduses sätestatud alusel.

Apellatsioonimenetluses oli kohtu seisukoht mõlemas asjas sama: välismaalaste seadus on põhiseadusega vastuolus. Samast soost ja eri soost paaride perekonnaelu on põhiseaduse alusel võrdselt kaitstud. Kehtiv regulatsioon võimaldab anda elamisluba elama asumiseks abikaasa juurde, kuid samas puudub õiguslik alus anda elamisluba, et asuda elama registreeritud kooselupartneri juurde. Samast soost isikud võivad sõlmida kooselulepingu, kuid abielu on lubatud üksnes mehe ja naise vahel. Selliselt on tegu kaebajast ja tema kooselupartnerist sõltumatu õigusliku takistusega ning neid koheldakse tähtajalise elamisloa andmisel põhjendamatult halvemini kui eri soost isikuid, kellel on võimalik abielluda. Kui kaebaja soovis asuda Eestisse elama perekonnaelu elamise eesmärgil, peab tal sellel alusel olema võimalik elamisluba taotleda, eriti kuna muul õiguslikul alusel saadav elamisluba ei pruugi anda kaebajale samaväärseid õigusi ja kaitset.

⁵⁷ Tallinna Ringkonnakohtu 3. novembri 2017. a otsus haldusasjas [3-16-2415/36](#).

⁵⁸ RKHKm 27.06.2017, [3-3-1-19-17](#), p 12.

KOKKUVÕTTEKS

Praeguse kohtupraktika alusel võib täheldada, et valdav osa kohtuid peab samasooliste paaride kooselu põhiseaduses sedastatud perekonnaelu kaitsealasse kuuluvaks. Samast soost isikutel on võimalik sõlmida kooseluleping ja lapsendada, kui on täidetud kõik seaduses sätestatud eeldused. Olukorras, kus mõni toiming jääb tegemata kooseluseaduse rakendamise seaduse puudumise tõttu, leitakse analoogiat ja tõlgendamist kohaldades lahendus, mis tagab perekonnaelu kaitse. Nii kohustab kohus tegema vajalikke registrikandeid või võimaldab sõlmida kooselulepingu ilma abieluvõimetõendita. See aga ei tähenda, et kohtupraktikas on kooselu võrdsustatud põhiseaduses või perekonnaseaduses sätestatud abieluga. Need sätted, mis näevad abielupaarile ette teatud õigused, mida pole ette nähtud kooselavatele paaridele, põhjustavad enim vaidlusi. Selliste vaidluste tuumaks on samasooliste paaride etteheide seadusandjale, et viimane pole võtnud vastu piisavaid õiguslikke meetmeid samast soost isikute õigusliku olukorra reguleerimiseks. Võttes arvesse Euroopa riikide arengut ja samasooliste paaride õigusteadlikkuse kasvu, võib prognoosida eelkirjeldatud vaidluste arvu suurenemist kohtutes, sh Riigikohtus. Seega on märkimisväärne areng perekonnaelu mõiste sisustamisel veel ees.